

סימון ווייל נגד ספרי המקרא

- 1 -

רק אצילות נפשה של סימון ווייל הצליחה להשתוות לאינטליגנציה שלה, כפי שמעידים לא רק כתביה בלבד - שכולם ראו אור רק לאחר מותה. היא חיה כקדושה. חייה אלו ינקו מייסורי העולם. היא מתה. לנוכח שלשת התהומות המפרידות בינינו - שרק על אחת מהן ניתן לגשר - כיצד נוכל לדבר אודותיה, ובמיוחד כיצד נוכל לדבר נגדה?

"בני־אדם... עשויים לראות עצמם כאתיאיסטים, אף להכריז על עצמם ככאלה, אף שבלבם שוכנת אהבה על־טבעית; אלו ללא ספק יושעו".¹ הצהרה זו היא הצהרתנו. היא מצויה ללא ספק בתנ"ך. אך סימון ווייל שונאת את התנ"ך. אנו קוראים תנ"ך למה שהנוצרים מציינים בשם 'ברית ישנה'. הלהט' האנטי־תנכ"י של סימון ווייל היה יכול לפגוע ביהודים רבים ולהביכם. אל אלה, עלינו לפנות.

אין ספק שמגווחך לאין שיעור לצאת לעזרת התנ"ך, מאשר להתווכח עם מי שעבר מן העולם, גם אם היתה קדושה וגאווית. אלא שהמגע בין היהדות המערבית ובין הספרות המקראית במאה השנים האחרונות נעשה כה מפוקפק - כוונתי: כה זר לרוח התלמוד - שהוא מתפורר עד מהרה מול טיעונים הניזונים ממקורות אחרים מאשר "שיעורי יסוד בדת"².

1. במקור: passion. פרופ' ליונס משחק כאן משחק מילים. למלה זו בצרפתית משמעות כפולה: מצד אחד, להט, ומצד שני, מסע היסורים של ישו.
2. הכוונה ל: cours d'instruction religieuse. והמדובר בשיעורי דת שהיו מקיימים בצרפת לצעירים, בהם היו לומדים דברים אלמנטריים ביותר.

שייסורי יש"י' (la Passion) התרחשו דווקא בארץ-ישראל מפני ששם היה בהם הצורך הגדול ביותר. ההמשך ידוע.

לאמיתו של דבר, התהליך באמצעותו מבססת סימון ווייל רמאות ז'ל של היהודים הוא תהליך מוזר ביותר.

הוא בנוי כך: קודם כל זוקפים לזכותן של כל אומות העולם - למעט ישראל - עיצוב בוסרי של ייסורי יש"י. זוהי תיזה שהיהודים, שוללי הנצרות, מסוגלים לקבלה. לא עליהם מוטל להפריכה. אך היא חושפת דעה קדומה מפתיעה. שיטותיה של הספרות ההשוואתית כה מוכרות כיום לכל, והספרות העולמית כה רחבה, שבנקל ניתן למצוא בה מעשים, סמלים וקטעי משפטים הדומים בדבר מה לפרטי סיפורי הברית החדשה. ביס הפולקלור יכול כל ציור להצטייר. סימון ווייל הופכת על פניה את טענת הביקורת: בעוד שזו האחרונה הרכיבה מחדש את ייסורי יש"י מתוך כל המיתולוגיות הקדומות, כדי לראות בהם לא יותר מבלי של אמונות מזובקות יחזיו, סימון ווייל מוצאת בעצם מיתולוגיות אלו עיצוב בוסרי של הנצרות והוכחה לאוניברסליות הנצחית שלה. הטיעון בצורתו החדשה, כבצורתו הישנה, אינו מרגש במיוחד. הוא מוכיח יותר מדי.

עמדתה של סימון ווייל כלפי ספרי המקרא עצמם (המוכרים לה כמובן רק מתרגומיהם), היא עמדה דו-ערכית: היא מתייחסת אליהם כאל ספרי היסטוריה בכל מקום שהם תומכים בגישתה, וכאל זיופים כאשר הם מפריעים לה. על קיומו של מלכיצדק ידוע על כל מה מספר 'בדאשית', אך אין היא מהססת לקבוע שהוא "עלה לאין ערוך על כל מה שנמצא איפעם בישראל". מדוע להתייחס ברצינות לתולדות האישים המובאים במקרא ומייד להוסיף שהיהודים סילפו תולדות אלו? לא עברו של עם ישראל מהווה את עיקר הוראתו של התנ"ך, אלא השיפוט שלנו ביחס לעבר זה. אמת או כזב? ההכרעה אינה תלויה במסמכים חילוניים המאששים או מכחישים את ממשותן של העובדות המתוארות, אלא באמת האנושית של ההוראה התנכ"ית.

ההוראה התנכ"ית איננה שיר הלל לעם למופת. היא כולה תוכחות. זכותו שלו בעצם העובדה שעם ישראל היא, אולי, בעצם הבחירה של ספר חרון והאשמה כמסר אלא עם בן-חרוץ. עם חדור תשוקות ונפתה אחר תאוות הבשרים? אכן, ככל העמים. התנ"ך מספר זאת כדי לגנות תאוות זו. אך התנ"ך גם יודע שאין די

7. במקור: perfidie, המתפרש כחוסר נאמנות, בוגדות, חוסר ישרות וכדו'.

האשימו את סימון ווייל בהתעלמות³ מהיהדות. ובחי⁴, היא אכן התעלמה ממנה בגאון. אולם טועה מי שסבור שהשכלה שגרתית בתחום זה היתה עשויה להשפיע עליה. היא תבעה הגות והיו מציעים לה הגיגים (méditations) פריים ומשפחתיים, שלמרבה הפלא אנו מסתפקים בהם בחיינו הדתיים, בעוד בחיינו האינטלקטואלים אנו זורשים איזה קאנט או איזה ניוטון. המפגש עם מורה אמיתי ביהדות הפך בימינו לענין של מזל. מזל התלוי במידה רבה במי שמחפש אותו. מזל הקרוץ מכושר הבחנה. על פי רוב אנו מניחים לו לחלוף מבלי לאחוז בו. הטרגדיה של אלה שסימון ווייל הביאה מבוכה ללבם, נובעת מהפרש הפוטנציאל הרוחני בין סימון ווייל לבין חכמה יהודית שהפכה ל"שכחת מדע", שהפכה כולה לדרשנות מוסרית כבדה⁵ או למחקר בלשני⁶.

אם אנו מבקשים לפתוח כאן בדיון ללא הנחות מוקדמות, עלינו לוותר מראש על כל התנצחות של תיאולוגיות וטקסטים. עלינו לעמוד על קרקע ההגיון המשותף לנו ולבני דורנו הלא-יהודים, ולהתחיל עיונינו מאותן הנקודות.

- 2 -

בתורתה של סימון ווייל מצויות שתי הנחות מביכות. היא כופה קריאה במקרא באופן כזה שמקור הטוב יהיה תמיד זר ליהדות, ומקור הרע - יהודי אופייני. והיא תופשת את ה'טוב' כמושג טהור לחלוטין, השולל כל תערובת, כל אלימות. כיון שההנחה השנייה נראית כמובנת מאליה לאינטואיציה - אם לא למחשבה - של אירופאי בן-דורנו, יש בהנחה הראשונה כדי לבלבל. זוהי עמדה עוינת ליהדות מן הסוג הגנוסטי, והיא רלוונטית יותר לעברים מאשר ליהדות הבת-רגולרית, שלמרבה המזל הושפעה לטובה מן הכלדיים, מן המצרים, אולי אף מן הדוואידים, ומכל שאר עובדי עבודה זרה המונותאיסטיים באופן אותנטי כל-כך. אין כאן דבר משותף עם היטלר. כמה מעודד!

ההנחה השנייה של ווייל שעוררונה היסודי של היהדות המקראית כלפי רעיון "ההתנלות" הנוצרית, מעיד על זכות על-טבעית ובחירה מהופכת, המוחרפות כתוצאה מסגולה מיוחדת של גניבה ספרותית וזייפנות, מערערת במידה רבה על רעיון הטוב האלה, כאשר נתפס טוב זה כרעיון פשוט. לכן מסבירה סימון ווייל

3. גם כאן משחק מילים על ignorer, כי בצרפתית למילה הזו שתי משמעויות: האחת, להתעלם, והשנייה, לא לדעת, לא להכיר.
4. במקור: ma foi.
5. ביקורת על דרשותיהן של רבנים מסויימים.
6. ביקורת כמעט על כל מחקר מדעי היהדות בדרות האחרונים.

דורש חיים שלמים כדי לחדור לעומקו? היא מעמדת בין התנ"ך, עליו היא יודעת מעט מאד, לבין "קטעים נבחרים" מתרבויות לא-אירופיות שונות. גם אם ה'ברית הישנה' שופעת פקקים הניתנים 'לעיכול' טוב, היא רואה בהם חריגים ומייחסת אותם לזרים, אך בנדיבות מעוררת תמיהה היא מתפעלת ללא גבול מהרמוזים הדקים ביותר ל'אלוהי' המבצבץ לה מעולמות הרחוקים כמרחק הירח מן הארץ. האם לפחות ניסתה לברר לתוך איזו חשיכה ברברית נבלעים נצוצים אלה?

- 3 -

אין הרירותי שבשיטה זו יכול להיות מונחה אלא על ידי אינטואיציה בדבר מהותם של חיי רוח: האלוהי הינו אוניברסלי לחלוטין, ומשום כך אין מקום לעבודתו בטהרה טהורה אלא דרך 'יחודיותו של כל עם, יחודיות המכונה השתרשות'.

לא סימון ווייל היא זו המצהירה על עובדת היות האל ידוע לכל עמי תבל, וכי במונח מסוים הם עבדו אותו טוב מהיהודים, אלא הנביא מלאכי, ה'לאומני' שבנביאים. במונח מסויים. כי ה' הוא בעת ובעונה אחת אוניברסלי, ועדיין לא אוניברסלי. האוניברסליות שלו אינה מושלמת כל עוד אין מכירים בה אלא דרך המחשבה, ואינה מתממשת במעשי בני האדם. היא נשארת אז מופשטת. די לאוניברסליות של אמת מתממשת בהגות מחשבתו של היחיד, ואין באיברכותה על ידי אחרים כדי להכחישה. ההכרה הפנימית של אוניברסליות ה' נתקלת בסתירה של קיום הרע במציאות החיצונית. כאן ההפנמה אינה זהה לאוניברסליות ואינה משתווה לה. כאן חייבת האוניברסליות להיגלות מבחוץ. ה' צריך להיות אחד, ושמו צריך להיות אחד. גם כשהכל מושלם מבפנים, עדיין שום דבר לא הושלם. כשסימון ווייל כותבת: "העדר שינוי משמעותי בהתנהגותם של בני אדם מאז יש"ו הנוצרי, היא ההוכחה שתוכנה של הנצרות היה קיים עוד לפני", אנו סבורים שניתן להפוך את הטיעון על פניו.

אחדות שם ה' - היא אחדות הלשון, המקרא והמוסדות. זהו סופה של הנאיביות ושל ההשתרשות. הכנסיה שומרת אמונים לנטייה יהודית עמוקה, כאשר היא חותרת לשחרורו הדתי של האדם תוך "כפיית הספרות היהודית בכל מקום", כפי שמתמרמרת סימון ווייל. כל דיבור הוא עקירה מן השורש. כל מוסד סביר הוא עקירה מן השורש. היוצרותה של חברה אנושית אמיתית היא עקירה מן השורש - קצו של קיום בו "להיות אצל" הוא מוחלט, בו הכל בא מבפנים. הפגניזם פירושו השתרשות, כמעט במשמעות האטימולוגית של המונח. הופעת המקרא אינה שעבוד הרוח למילה הכתובה, אלא הצבת המילה כתחליף לקרקע. הרוח בת-חורין במילה הכתובה, וכולה בשורשים. דווקא על אדמת המדבר

בשליה. הוא שואף לרומם את העניינים באמצעות החדרת רעיון הצדק.⁸ דווקא במסגרת של צדק כלכלי מבחין האדם בפניו⁹ של האדם. האם מצאה הנצרות אופק אחר לנדיבותה, שלא ברעב ובצמא?

רק הכתבים היוונים, הכלדיים, המצרים וההודים מכילים נדיבות טהורה. אין להם ליהודים אלא אלהי הצבאות - איזו זועה! אך איזו הזדמנות נפלה בחלקנו, באמצעות סימון ווייל, ללמוד את תרגומו המדויק של הביטוי: 'ה' צבאות'!

הכנסיה הנוצרית עצמה, הלוחמנית לעתים, מסתפקת בהעתקה פונטית של כפצמד מלים עבריות אלו לתוך נוסח תפילותיה. מתוך צניעות, מסתמא. ב'מחברות' (Cahiers)¹⁰ מובא תרגומם של פסקיו הראשונים של פרק ו' בספר שמות, שם שוב עולה שאלת שמותיו של האלהים. לשם מה דרושות הגדרות חדשות, כאשר ניתן לעיין ב'Larousse¹¹? כך שואלים את עצמם אנשים טובים רבים. המסורת היהודית חשדנית יותר. היא, הממשיכה מסורת בלתי-פוסקת, היא שהביאה במו ידה את 'המקרא' לעולם, חשה שהבנתם של מונחים אינה יכולה להישאר ברמת מילונים בלבד, אלא נדרשת כאן חכמה. הפסוקים שסימון ווייל רואה אותם כבלתי-ניתנים 'לעיכול' חייבים להיות מוארים על-ידי הקטעים הניתנים 'לעיכול', ולא להיפך. יש להראות את הצורך הפנימי בשני סוגי הפסוקים. יהיו מקורות המרכיבים השונים של הקאנון התנ"כי באשר יהיו, הם לא לוקטו בידי אספני פולקלור. יש כדי לגרוע ממשמעותו הפילוסופית של המחקר הפילולוגי, אם בהעדר שיוך חמשת חומשי התורה למשה רבינו, נסכים לדוגמה לאותנטיות שיוכם לתקופת התלמוד. כאן אנו מוצאים את המודעות המלאה ממנה נובעים כתבי הקודש היהודיים; האופן בו נבנית מחשבה על פני רבדים של משקעים. להיות יהודי פירושו להאמין בחכמתם של הפרושים ושל רבותיהם. דרך חוכמתו של התלמוד מגיעים אל האמונה של התנ"ך.

כיצד אם כן נוכל לבטוח בשימוש שעושה סימון ווייל בספרות העולמית? כיצד נוכל למחול לה על התייחסותה לעולמות, שכל אחד מהם בפני עצמו,

8. במקור: justice, מילה שבצרפתית היא דרמטית. היא מבטאת הן את הצדק והן את המשפט. במקום רגיש זה המילה נושאת את שתי המשמעויות. בחרנו בצדק' מפאת המשפט הבא לאחר מכן.

9. שמתו סמנטיקה זו המקובלת כיום בהקשר למשנתו של פרופ' לוינס, על אף שמון הראוי לשקול היטב את העדפתה של המילה "דיוקן" המביעה גם את האיכות של הפנימיות המתגלה כלפי חוץ מתוך הפנים, כפי שגונוה בבטוי המקורי בצרפתית: visage. יש לשקול אפשרות זו לא רק במקום מסויים זה אלא גם במקומות רבים אחרים במשנתו של פרופ' לוינס.

10. השם הצרפתי של חיבורי סימון ווייל.

11. המילון הצרפתי המפורסם.

מכל הקטעים הבלתי ניתנים לעיכול של התנ"ך. לשווא מדגישים הפוסקים את הרע המוחלט אצל עמי כנען, לשווא הם חושפים את הרעיון של תרבויות מושחתות ללא תקנה, המזהמות את אלו המוחלים להן, החייבות להיעלם על מנת שאנושות חדשה תוכל להתחיל - סימון ווייל מזועזעת מאכזריות רבה כל כך. המפליא הוא, שגם אנו מתקוממים עמה. המפליא הוא, שהתודעה היהודית שעוצבה דווקא במגע עם מוסר קשוח זה המלא חובות ועונשים, למדה ממנו את הסלידה המוחלטת מכל דם - בעוד שדוקטרינת אייהאלימות לא הצליחה, זה אלפיים שנה, לבלום את נטייתו הטבעית של העולם לאלימות. אפשר שהחוק הקשוח של ה'ברית הישנה' אינו דוקטרינה של עדינות - מה איכפת, אם הוא בתיספור לעדינות. לא מדובר בהצדקתה על ידי הצלחתה. אבל כנראה מטבע הרוח הוא, שאל קשוח ואדם חופשי מכינים סדר אנושי טוב יותר מ'הטבה אינסופית' כלפי אדם רע. רק אלוה המחזיק בעקרון חוק התורה, יכול מעשית לעזן את חומרנו, ולהתעלות דרך תורה שבעל פה מעבר לחומרנו מחויבת-המצאיות של המקרא.

הרעיון של תורה שבעל פה איננו הרעיון המעורפל של מסורת המתווספת לתורה שבכתב, או הקודמת לה, או הבאה פשוט לבטלה. התורה שבעל פה היא בתזמנה הנצחית של התורה שבכתב. קיים ביניהן יחס מקורי, שהבנתו היא כעצם האווירה של היהדות. האחת אינה משמרת, אף אינה הורסת את השניה - אבל היא עושה אותה ברתבצוע וקריאה¹³. החדירה היומיומית למימד זה, והקיום בו, הם עצם תלמוד התורה המפורסם, ה-'Lernen' הידוע התופס מקום מרכזי בחיי הדת היהודיים. אם תרצו, אפשר גם שזוהי אותה פרושיות שהברית החדשה משרטטת לה תדמית מסלידה כל כך. אייהבנה העיקרית בין סימון ווייל לבין התנ"ך אינה נובעת מהתעלמותה ממאמרי התלמוד, אלא מכך שלא העלתה על דעתה את מימדיהם.

מרגע זה ואילך, השמדת הרע באמצעות האלימות, פירושו שלוקחים את הרע בריצונות, ושאפשרות של מחילה אינסופית מזמינה לדע אינסופי. באופן דיאלקטי הרעיון של טוב ה' מחולל משהו כמו רשעות ה'. אין זה קשה יותר לקבל רעיון זה מסוגי מסתורין רבים של הנוצרים. הרעיון שאריכות האפיים האלוהית יכולה להגיע לקיצה, וכי נעשו חטאים גמורים - הוא התנאי לכבוד שמכבד ה' את האדם המקבל על עצמו אחריות מלאה. ללא סופיות זו של הסבלנות האלוהית, היתה הירות האדם ארעית ומגוחכת בלבד, וההיסטוריה לא

13. במובן של: ניתנת להבנה.

הצחיחה, בה דבר אינו מכה שורשים, יכולה הרוח האמיתית לרדת לתוך הכתוב כדי לבוא לידי הגשמתה האוניברסלית.

הפגניזם, הוא הרוח המקומית: הלאומנות במובנה האכזרי וחסר הרחמים, כלומר - במובנה הבלתי-אמצעי, הנאיבי והלא-מודע. העץ הצומח ושומר לעצמו את כל לשד האדמה. אנושות מושרשת, היונקת את האלוהים לתוך תוכה עם העסיסים העולים מאדמתה, אינה אלא אנושות-טרנס-אנושית. אל לנו ליפול באשליית שלות היערות. לו נעקרה אירופה משרשיה הרוחניים עלידי הנצרות, כפי שמקוננת סימון ווייל, לא היה הרע רב. כשאירופה חדרה לתוך העולם לא תמיד היו אלו האידיוליות שהושמדו. הרע גלום אולי באלימות הקשה של עשיית נפשות זו. האין אסונה של אירופה נובע דווקא מן העובדה שהנצרות לא עקרה אותה משרשיה די הצורך?

היסטוריה בה רעיון של אל אוניברסלי אמור להתגשם, זקוקה להתחלה כלשהי. זקוקה לאליטה. לא הגאווה מוליכה לתחושת הבחירה של ישראל. הוא לא זכה לה בחסד?¹². בכל פעם שאומות העולם עומדות לדון, גם ישראל עומד לדון. זוהי מידת הדין אשר, על-פי מדרש בעל השיבות יסודית, הבחינה בין ישראלים למצרים בשעת קריעת ים סוף. הסיבה לכך שקיימת בניהול הבראה קטגוריה של תרבות נבחרת, היא שהאוניברסליות של האלוהי אינה מתקיימת אלא בהתגשמה ביחסים בין בני האדם, ומפני שעליה להתגשם ולהתרחב כאחד. תרבות נבחרת זו אינה מוגדרת במנחים של זכויותיה, אלא של אחריות. כל אדם, כאדם, כלומר, כמי שמודע לחירותו, הוא נבחר. אם הבחירה לובשת דמות לאומית, הרי זה משום שרק בצורה זו יכולה תרבות להיבנות, להתקיים, להימסר מדור לדור ולהתמיד. אברהם לא היה הראשון שהכיר באלוהים. אך הוא היה הראשון שייסד משפחה מונותאיסטית. "דגשותיהם של עובדי האלילים כביכול כלפי פסיליהם", כותבת סימון ווייל, "היו כנראה זהים לאלו שהעלב ופסילי הבתולה והקדושים מעוררים, עם אותן סטיות, באנשים בעלי רמה רוחנית ואינטלקטואלית בינונית". אין אנו מעיזים להפוך את הטיעון גם כאן. אך הוא קיים. כפי שקיימים גם בני אדם בעלי בינוניות רוחנית - קיימים עובדי אלילים.

- 4 -

"לומר שה' מסוגל לצוות על בני אדם מעשי עוול ואכזריות, היא הטעות הגדולה שניתן לבצע כלפינו". מרגע זה, הרע עצמו לא יוכל לעורר אלא אהבה. השמדת עמי כנען בשעת כבוש הארץ המובטחת תהיה הקטע הפחות ניתן לעיכול

12. ובצפתיה, יש כאן עקיצה כנגד מונח זה במשמעותו הנוצרית.

ניצחת לשלמות האהבה. כאן לא הושלם¹⁸ דבר כל עוד הסדר החיצוני נשאר כמות שהוא. להשיב לזולת את המגיע לו, לאהוב אותו במשפט¹⁹ - זו מהותו של המעש אמיתי. הזולת הוא אדוני²⁰, ובעשייה שלי אני מקים סדר אשר, כשלעצמו, הוא כבר אפשרי.

לאהוב את הנבראים באשר אינם אלא יצורים נבראים, או לאהוב את האדם באשר עם היותו יצור נברא הוא מתעלה מעל לנברא - זאת האלטרנטיבה שבין החסד והמשפט.

לא ניתן לתלות בהשכלתה של סימון ווייל את חוסר הידיעה שמושגים כמו ה'טוב' אינם פשוטים, ועשויים להזמין ולכלול מושגים הנראים כסותרים אותם. למרות שהידאקטיקה של החוויה הנוצרית מרגשת אותה, כאשר מדובר ב'ברית הישנה', נוח לה להישאר במישור של מושגים מידיים. כאן נוח לה לאמץ ללא מחשבה יתרה את טיעונו של וולטייר ש"אברהם החל את דרכו בכך שהיזנה את אשתו...".

- 6 -

בהירות האפלטונית היא זו הרודפת את סימון ווייל. סימון ווייל מבחינה בברית החדשה בהפנמה של אמת דתית מאותו סוג שהיוונים הגשימו באמצעות הגיאומטריה בתחום הידע התיאורטי. ואכן, אין גיאומטריה ואין לוגיקה אלא יוניות. אולם, האוניברסליות של סדר חברתי אינה נובעת מפעולה לוגית. ה'ברית הישנה' נראתה לה כאותו לילה חשוך של מיתוסים, אגדות, התנצלויות ודעות, שה'מאמר' האלוהי מגרש, בדברו סוף־סוף ללא רמזים וללא עירפול. לכשל זה בהבנת ה'ברית הישנה' יש שורשים עתיקים. הכנסייה הרואה בתנ"ך רק אוסף של סקיצות מוקדמות המבשרות את בואה של הנצרות, לא הגיעה להשקפה זו רק כתוצאה מאפולוגטיקה, אלא מתוך תחושה לאופיו המסתורי לחלוטין של **הספר**. עבודתו עולמו של התנ"ך אינו עולם של תיאורים, אלא של דמויות בעלות פנים. דמויות אלו מצויות בשלמותן כאן. הן נמצאות בקשר אתנו. דרך פניו של האדם הופך הבלתי־נראה שבו לגלוי, דרכם הוא בא עימנו בשיח ושיג.

אין אנו חושבים על יחסים. אנו נמצאים ביחסים. לא מדובר בהגיייה פנימית, אלא בעשייה. דווקא בתוך טומאתו של העולם - אותו מקבלת ה'ברית הישנה' על כל נתוניו - נעשית הטהרה. אך היא נעשית. הטהרה היא מעש. אין

18. במשמעות של שלמות.

19. הכוונה: תוך עשיית משפט ושמירה על הצדק.

20. במובן של אדון עלי.

היתה אלא משחק. יש להכיר בבורותו של האדם. ההכרה בעונש, היא הכרה בכבוד שיש לתת אפילו לאישיותו של האשם עצמו¹⁴.

האם מהות הטוב האלוהי מתבטאת ביחס של רחמנות אינסופית כלפי האדם, כחלק מאותה 'השתתפות' על־טבעית בעירו¹⁵ המרגשת כל כך את סימון ווייל, או בהכנסתו ל'חברת' האל עצמו, תוך יחס של כבוד כלפיו? הציווי "ואהבת לדעך כמוך", יכול להתפרש כהבתנה בדלותו וריקבוננו של דעך, אך הוא יכול גם להתפרש כהסתכלות בפניו, עליונותו ביחסו עמנו, הדרת מעמדו כשותף ה' בעל זכויות עליו. האהבה העל־טבעית של האל בנצרות של סימון ווייל, כאשר היא חורגת אל מעבר לאהדה לסבלו של יצור אחר, אינה יכולה לציין אלא את אהבת הרע עצמו. ה' אהב את הרע; אפשר אולי - ואנו אומרים זאת מתוך כבוד אינסופי - שזהו חזון הפלצות הנורא ביותר של נצרות זו ושל כל המטאפיזיקה של "יסורי־יש" (Passion). אך הכבוד שאנו חולקים לחזון זה מהול באימה רבה. דרכנו עוברת במקום אחר.

- 5 -

על פי סימון ווייל טקסט שמקורו בהשראה מודה באפשרות שיש צדיק רעע לו. לגבי אדם כסימון ווייל, השלמה כזו אין פירושה שלווה. אך אנו מתנגדים דווקא לריקנות זו של החסד - להשלמה זו של החסד הפעיל ביותר עם אסונם של חפים מפשע. אין האהבה מצליחה להתגבר על ניגוד זה, שכן היא ניזונה ממנו. כדי להתגבר עליו, יש לפעול - וכאן הוא מקומו של המעש¹⁶, שאין לו כל תחליף בניהול ההוויה. אכן, אילמלא צערם של החפים מפשע, די היה באדם הפנימי¹⁷. אפילו החסד הפעיל ביותר מתייאש מן המעש ואינו מקווה אלא לעצמו - הוא כל כולו פנימיות. אין אפשרות להתגבר מתוך פנימיות האהבה על היחס לסתירה כמו סבלם של חפים מפשע. גם כאן אין הפנימיות יכולה להשתנות עם אוניברסליות. כאן העובדה שהרע בעולם ממשיך להתקיים, מהווה הכחשה

14. זוהי תשובתו של פרופ' לוינס לעיקרון הנורא הקרוי בימינו 'כבוד האדם', עיקרון, שאולי מן הוא לעיתים רחוקות, אך יסוד הוא לכל פשעי האדם, ונוצרי הוא ביסודו ובתוצאותיו.

15. במקור: 'compassion sumaturelle', וההדגשה של פרופ' לוינס עצמו. ופרופ' לוינס מנצל כאן משחק המילים שהלשון הצרפתית מאפשרת בין המונח הנוצרי המובהק 'passion' לבין המונח 'compassion', להיות מונח אחרון זה מבטא השתתפות בכל צער שהוא בעולם, בבחינת 'והוא מחולל מפשעינו מדוכא וכי' להבדיל.

16. עקיצה נגד השיטה הנוצרית שביטלה את חשיבות המעש. ראה דברי הרב בן־אמוגז במוסר יהודי ומוסר נוצרי (פ"ב).

17. במובן של עולמו הפנימי של האדם. או ליתר דיוק בצד הפנימי הנשמתי של האדם שהנצרות כה העלתה אותו על נס.

מקום לפדיון העולם אלא לתיקונו. פדיון עצמי הוא כבר מעש, וחרטה שהיא כולה פנימית אינה אלא סתירה. אין לסבל שום כוח מאגי. מעלתו של הצדיק הסובל אינה נובעת מייסוריו, אלא מצדקותו המתדיסה נגד ייסוריו. הייסורים והמוות הם גדרי ה"passion" האנושי, אך החיים אינם ייסוריו של ישו. החיים הם עשייה. מקומם הוא בהיסטוריה.

היסטוריה זו אינה נגזרת מן החטא, אלא מבריאת האדם. הפרדוקס האמיתי של היש המושלם טמון ברצונו לברוא שווים הנמצאים מחוצה לו, ריבוי של ישויות, ולפיכך - עשייה החורגת אל מעבר לפנימיות. כאן התעלה הקב"ה מעל הבריאה עצמה. כאן הקב"ה 'פינה' מקום בעצמו. הוא ברא יצור שניתן לדבר עמו.